

Juutalaisen valistusajattelijan väitöskirjan hylkääminen Helsingin yliopistossa

■ Juha Manninen

Israel-Jakob Schurin aiottu väitöskirja oli merkittävä juutalaisen valistuksen saavutus, mutta Helsingin yliopiston vuoden 1937 ilmapiirissä se hylättiin. Jatkona edellisessä numerossa (*Tieteessä tapahtuu* 1/2009) julkaistulle kirjoitukselle tässä selvitetään, miten ja millaiset perusteet hylkäämiselle löydettiin.

Schurin väitöskirjaa ympärileikkauksen motiiveista juutalaisessa traditiossa oli kohdeltu myönteisesti, kunnes professori Gustav John Ramstedt aktivoitui asiassa. Väitöskirjan arvioinnin tullessa tiedekunnan käsittelyyn Ramstedtia oli arvosteltu leväperäisestä toiminnasta kustoksena, kun hän ei ollut puuttunut siihen, että suomalais-urgilaisen kansatieteen professori Albert Hämäläinen oli esittänyt ylimääräisen vastaväitöksen suomeksi, kielellä, jota väittelijä ei taitanut. Ylimääräinen vastaväitös oli tämän vuoksi kyseenalaistettu. Viikkoa myöhemmissä tiedekunnan kokouksessa 24. huhtikuuta 1937 Ramstedt sitten vihdoin esitti kustoksen lausuntonsa, joka alkoi:

Aihe on minulle monin tavoin vieras enkä sen enempää voi kuin halua antaa vaikutelmaa olevani asiantuntija sellaisella alueella kuin tämä, joka käsittäkseni kuuluu lähinnä uskonnonhistoriaan tai etnologiaan, mikäli tätä erityistä kysymystä käsitellään puhtaasti objektiivisesti ja historiallisesti. Kun minulle kuitenkin orientalistina oli annettu helpo tehtävä valvoa kustoksena järjestystä ja tehdä havaintoja väitöstilaisuuden keskustelun tieteilisessä tasosta, katsoin velvollisuudekseni ottaa väitöskirjan alustavaan tarkastukseen myös omalta osaltani.

Todellakin Ramstedtille kuuluneesta väitöskirjan kappaleesta ilmenee, että siinä on melkoisesti reunamerkintöjä ja alleviivauksia ja että Ramstedt on tarkastellut teosta. Tarkastuksen päivämäärä ei tietenkään käy ilmi, mutta tavaraa on sen verran paljon ja sen laatuista, että väitös-

tilaisuuden kuluessa tehdyistä merkinnöistä ei voi olla kysymys. Yhdessä ja vain yhdessä kohdassa on mainittu kahteen kertaan alleviivattuna nimi ”Puukko” (s. 51 kohta c), minkä voi olettaa tarkoittavan sitä, että Puukko on ottanut puheeksi kyseisen kohdan ylimääräisessä vastaväitöksessään.

Merkinnät voi havaita Ramstedtin itsenäiseksi huomioiksi ja syntyneiksi ennen kuin hän oli asiasta yhteydessä toisiin henkilöihin. Joitakin alleviivauksia on tehty eri kynällä ja ne ovat saattaneet liittyä yhteydenpitoon toisen henkilön kanssa. Ramstedt pani ensin merkille kohtia, joissa Schur liittyi juutalaiseen traditioon, ennen muuta Talmudin oppineisiin. Tämä koski kirjan alkupuolta. Sitten sävy ja huomion kohteet muutuivat, mitä voi parhaiten dokumentoida lainauksilla: ”Mautonta!” (s. 70), ”Bah!” (s. 112), ”Journalistiikkaa.” (s. 112), ”Uskottavako?” (s. 117), ”Typeryyksiä” (s. 120), ”Journalistiikkaa!” (s. 122), ”Mautonta!” (s. 129). Ramstedt esimerkiksi ilmaisi paheksuntansa Schurin tavasta huomauttaa, että Vanhan testamentin kirjoittajat näyttivät aina tietävän sen, mitä he halusivat tietää. Todettuaan Schurin liittymisen juutalaisuuteen Ramstedt löysi pelkästään raivostumisen aiheita.

Ainoan pitemmän kommenttinsa Ramstedt merkitsi kohtaan, jossa Schur totesi Jerusalemin Talmudissa esitettävän kolme eri tulkintaa siitä, kenen jalkojen väliä Sippora kosketteli poikansa irroitettulla verisellä esinahalla, uhkaavan demonin, miehensä Mooseksen vai poikansa. Kun Schur esitti, että tässä oli mahdoton ratkaista, ketkä mainittuja eri vaihtoehtoja kannattaneista Talmudin kirjailijoista olivat oikeassa (s. 63), Ramstedt kommentoi: ”Miksi niin; tekijän on ratkaistava omat ongelmansa, eikö vain? Hänhän pitäytyy Talmudiin, esim. sivu 30.”

Viralliseen kustoksen lausuntoonsa Ramstedt kirjoitti, että spekulointi eri ongelmista ja arvauksista päätyvässä järkevään tulokseen näyttää tunnusomaiselta kirjoittajan mielenlaadulle (”mentalitet”) ja täydensi pian kantaansa tarkoittaen reunamerkinnoin kommentoimaansa Schurin esitystapaa: ”Kieli on arvotonta akateemiseen väitöskirjaan niin monissa paikoissa, että se ei voine perustua sattumaan, vaan yksinkertaisesti ilmentää mielenlaadussa olevaa puutetta.” Viimeisen virkkeen Ramstedt tosin yliviivasi kynällä, koska hän lienee huomannut, että väittelijän esittäminen henkisesti vajavaiseksi virallisessa lausunnossa saattaisi tuoda rapsut kunnianloukkauksesta.

Valmistellessaan lausuntoaan Ramstedt oli yhteydessä kahteen asiantuntijaan, jotka eivät kuuluneet humanistiseen tiedekuntaneuvostoon. Toinen yhteydenotto koski Schurin esityksen varsinaista oikeakielisyyssasia, josta Ramstedt lausui: ”Se on lisäksi usein kieliopillisesti virheellistä ja mitä suurimmassa määrin epäaksalaista. Professori Gustav Schmidt on hyväntahtoisesti lukenut minua varten joitakin sivuja näytteeksi ja esittänyt sen arvion, että hän ilman muuta hylkäisi niin virheellisen saksan, jos joku yliopiston ylioppilas olisi sen kirjoittanut.”

Ramstedt oli myös yhteydessä lähteiden perusteella ilmeisen niukan ylimääräisen vastaväitöksen esittäneeseen professori Puukkoon. Hänellä oli tämän kanssa ”yksityinen keskustelu”, kuten hän lausunnossaan mainitsee. Tässä ei ole merkityksellistä, kumpi oli aloitteentekijä, sillä kustoksena Ramstedtillä oli toki oikeus pyytää Puukolta selvennystä väitöstilaisuudessa esitettyyn.

Sellainen tuli, mutta se oli myös paljon muuta ja enemmän kuin on pääteltävissä väitöstilaisuuden kuvauksista. Se oli Ramstedtille annettu näiden kahden keskusteluun liittynyt, sitä valmistellut tai sen tuloksen kirjannut muistilista seitsemästä virhetyypistä Schurin kirjassa.¹ Se sisälsi asioita, jotka eivät olleet Ramstedtiltä lähtöisin, vaikka sillä oli yhtymäkohtia Ramstedtin Schurin kirjan reunoissa säilyneeseen ”jälkikäteiseen esitarkastukseen”. Otsikkoa ”Huomautuksia Israel-Jakob Schurin väitöskirjaan ’Wesen und Motive der Beschneidung’” seurasi lista:

– Saksankieli virheellistä; varsinkin sanajärjestys on lukemattomissa kohdissa epäaksalainen.

– Raamatulliset nimet kirjoitettu uusjuutalaisen ääntämistavan mukaan, joten kristitty ei niitä usein tunne, vaikka on kysymyksessä koko maailman kirjallisuudesta muutoin tunnettavat nimet. Kirja on kai aijottu kristittyjenkin luettavaksi, koska se on esitetty Helsingin yliopiston hist.-kielit. Osaston tarkastettavaksi.

– Metodi on sekava (siv. 4) ja tyyli tieteelliselle teokselle arvoton (siv. 51 c) ja d-kohta, siv. 129 ”wissenschaftliche Pornographie” y.m.). Polemiikki toisia tutkijoita kohtaan usein hyvin subjektiivinen.

– Tekijä on liian riippuvainen juutalaisista lähteistä ja selittäjistä, joita hän luettelee perätysten uskaltamatta ruveta niitä silloinkaan arvos-telemaan, kun ne samasta asiasta esittävät aivan eri mielipiteitä, vieläpä asiasta, joka Vanhan Testamentin alkutekstin mukaan on jokseenkin selvä (tekijälle ensiluokkaisesti tärkein Exodus 4: 24–26 selitys siv. 61: kolme rabbiinia eri mieltä; ja tekijä sanoo sitten: Wer hier das Richtige hat, ist unmöglich festzustellen (!)).

– Ei tekijä ole ensimmäinen, joka probleemin selvittämiseksi käyttää juutalaisia lähteitä: se materiaali sisältyy jo vanhempiin Vanhan Testamentin kommentaareihin (esim. Franz Delitzschin ja Dillmannin), vaikkei tekijä niitä siteeraa. Niistä saa vieläkin kysymyksestä selvemmän käsityksen, kuin tekijän tutkimuksesta, johon on sotkettu paljon asiaan aivan kuulumatonta.

– Väitöskirjassa on ainakin puolet sellaista, joka ei kuulu aineeseen.

– Tekijällä on epäilemättä paljon tietoja, mutta vielä enemmän selityksiä, joita täytyy pitää aivan mielikuvituksellisina (babyl. lukusysteemin triadien y.m. sovittaminen Abrahamin historiaan y.m.).

Puukon ja Ramstedtin piiloleikki kustoksen lausunnon synnyssä

Puukon huomautuksia ei kannattaisi toistaa, jolleivät ne olisi tiivis esitys kaikesta siitä, minkä Ramstedt tuli sisällyttämään kustoksen lausuntoonsa. Ramstedt vain lavensi näitä kohtia, lisäsi esimerkkejä, muutti järjestystä jne. Ainoastaan

jo väitöstilaisuudessa esille tulleen maininnan Saarisalon metodiin perustuvasta ”uusjuutalaisesta ääntämistavasta” hän jätti pois. Sivallus Saarisalon painatuslupalausuntoa vastaan sisältyi viidenteen kohtaan: kyllä jo edellisen vuosisadan protestanttiset teologit olivat tunteneet ja käyttäneet Talmudia.

Erimielisyyksien kannalta keskeinen kohta Exodus 4: 24–26 on ollut ja on tulkinnallisesti vaikea yhtä hyvin Talmudin oppineille, kristityille kuin kenelle hyvänsä. Keskustelu Ramstedtin kanssa on voinut sisältää muutakin kuin kirjallisesti tallennetut merkinnät, mutta sellainen ei enää ole tutkimuksen tavoitettavissa. Ramstedtille tehty muistilista ja sen käyttö kustoksen lausunnon pohjana on katsottava hyvän tavan vastaiseksi, koska siinä ei pitäydytty väitöstilaisuudessa esitettyyn.

Puukon itse väitöstilaisuudessa esittämästä ylimääräisestä vastaväitöksestä Ramstedt ei lausunnossaan maininnut muuta kuin sen, että se oli saksankielinen. Vain yhdessä edellä esitetyistä kohdista, viittauksessa edellisen vuosisadan teologeihin Delitzschiin ja Dillmanniin, Ramstedt ilmoitti: ”Mies, jota mieluusti kutsuisin asiantuntijaksi tämän lajin tieteessä, vanhatestamentillisen eksegetiikan professori, on yksityisessä keskustelussa ilmoittanut, että ympärileikkauksesta saa selemmän yleiskuvan ja varmemman johdatuksen mainittujen kommentaattoreiden esityksistä kuin maisteri Schuririn kirjasta...” Ei Ramstedt tietenkään varastanut mitään Puukolta, vaikka ei ilmoittanut lähdetään, sillä asia oli epäilemättä sovittu. Voi kuvitella, että Puukko ei ollut halukas sekaantumaan humanistien asioihin, ei varsinkaan niillä kritiikeillään, joita hän ei ollut esittänyt väitöstilaisuudessa. Kun Ramstedt oli valmis esittämään hänen näkökohtansa, valittiin tällainen piiloleikki. Ulkopuolinen asiantuntija olisi sääntöjen mukaan voitu kutsua tiedekunnan kuultavaksi, kuten työryhmä on todennut, mutta Ramstedt ei päätenyt ehdottamaan sellaista ratkaisua. Saa sen vaikutelman, että Ramstedt joutui turvautumaan muistilistaan suuremmin kuin Puukko oli tarkoittanut. Seuraava kokous oli pian eikä jättänyt aikaa isompiin selvittelyihin.

Metodin puutteellisuutta tunnusomaisena Schurin mentaliteetille ilmensi Ramstedtin sanoin ”spekulointi sekalaisista problemeista päätyvä järkevään tulokseen”. Vahvistukseksi tälle Ramstedt lainasi kirjan viimeisen lauseen, jonka mukaan saatamme spekuloida problemein tietyistä puolesta, mutta emme todeta mitään likimaisella tarkkuudella. Tällä yhteydestään irroitettuna – Ramstedtin sanoin ”tunnustuksella” – Schur ei kuitenkaan tarkoittanut mitään kaikkia kysymyksiä kattavaa, vaan vaikeutta muodostaa säilyneiden ja Talmudin mukaan sekaisin olevien lähteiden perusteella (”Durcheinanders” der Quellen) sitova yleiskuva ympärileikkauksen synnyn ja muutosten historiallisista etapeista.

Painovirheet ja saksan kielen erikoisuudet Ramstedt toki itsekkin havaitsi. Painovirheet hän oli lausunnossaan valmis antamaan anteeksi, mutta väitöskirjan edellyttämää kypsytyttä ei osoittanut ”virheellinen kielenkäyttö, epäsakslainen sanajärjestys ja ilmeinen huolimattomuus vedosten luennassa”.

Tieteelliselle teokselle arvottomasta tyylistä Ramstedt siteerasi esimerkkinä Puukon viittaaman ympärileikkauksen ja häyön yhteensopimattomuutta koskevan kohdan sekä yhteyttä selvittämättä virkkeen ”Um keine wissenschaftliche Pornographie zu treiben,” ja täydensi näitä kahdella muulla: ”Ympärileikkaus suoritettiin kiviveitsillä ja Joosuan kirurginen sivistys näyttää minusta olleen hyvin kyseenalaista.” ”Herra itse esti kuningasta makaamasta navi Aabrahamin yhdeksänkymmenvuotiaan vaimon kanssa. En tiedä, mistä kertoja on saanut selville tämän itämaisen haaremin salaisuuden.” Schurin huomauttelut oli siis katsottava sellaiseksi mauttomaksi tyyliksi, Ramstedtin sanoin ”ylimielisyydeksi ja pilkanteoksi”, joka ei sopinut väitöskirjaan.

Schur ei Ramstedtin mukaan hallinnut hankkimaansa juutalaisen kirjallisuuden paljoutta, vaan eksi siihen. Tieteellistä merkitystä tällaisella kirjallisuudella oli ainoastaan objektiivisesti esitettynä, muutoin se oli arvotonta. ”Kirjoittaja näyttää olevan hyvä erityyppisten juutalaisten tekstien ja kirjoittajien tuntija, mutta paikoitel-

len on selvää, että hän mainitsee ja lainaa niitä toinen toisensa jälkeen ottamatta siinä selvästi kantaa niiden arvoon, ei edes silloin, kun ne ovat selvästi ristiriitaisia ja kun Vanhan testamentin teksti on jokseenkin selvä. Niin esimerkiksi kolmen rabbiinin erilaiset lausumat tärkeästä tekstistä Exodus 4: 24–26 sivulla 61, jossa kirjoittaja tyytyy sanomaan: 'Wer hier das Richtige getroffen [Ramstedt on tässä ylipyhkinyt ja korjannut Puukolla esiintyneen ilmeisesti muistinvaraisen virheellisen muodon "hat"], ist unmöglich festzustellen.' Tämä oli juuri tuo veriylläkohta, jota Puukko piti "jokseenkin selvänä". Sen ratkaisematta jättäminen oli sekä Puukon että Ramstedtin mielestä vakava osoitus Schurin kyvyttömyydestä.

Kysyessäni kohdan tulkintaa Helsingin yliopiston Vanhan testamentin eksegetiikan professorin virkaa hoitavalta Göttingenin yliopiston Vanhan testamentin ja Septuaginta-tutkimuksen professorilta Anneli Aejmelaeukselta, sain (e-mail 20.10.2008) vastauksen: "Kohta on todella visainen, kun siinä käytetään vain kolmannen persoonan muotoja sanomatta ketä tarkoitetaan ("Jahve kävi hänen kimppuunsa ja aikoi surmata hänet [...] Sippora [...] ympärileikkasi poikansa ja kosketti häntä ja sanoi [...] niin hän jätti hänet rauhaan"). Aejmelaeus selvitti, että jos nykyistä raamatunkäännöstä voidaan pitää esikuvana, niin sen mukaan Sippora kosketti poikansa esinahalla Moosesta. "Selvää tekstissä on se, että Sippora ympärileikkasi poikansa – kumman kahdesta, sitä ei sanota. Epäselvää on, ketä hyökkäys koskee, samoin kuin se, ketä Sippora koskettaa pyrkiessään torjumaan hyökkäyksen. En tiedä, mitä yksityiskohtia alkuperäinen keskustelu tekstin 'selvyydestä' on koskenut. Jos esim. on ollut kysymys siitä, kumpaa poikaa tekstissä tarkoitetaan tai mikä oli hyökkäyksen syy tai miksi ympärileikkaus piti suorittaa, rabbiiniset lähteet tietävät näistä asioista paljon enemmän. Teksti on sikäli selvä, että se ei näitä asioita kerro."

Aikaisemmin Aejmelaeus myös huomautti: "Kysymyksessä täytyy olla tosi arkaainen traditionsirpale. Sen arkaluontoinen aihe on saattanut aiheuttaa 'sensurointia' jossakin vaiheessa

[jos teksti alun perin koski Mooseksen ympärileikkausta]. Sen todellisesta tarkoituksesta ei ehkä koskaan päästä perille, ellei löydy jotakin tekstiä, jossa puhutaan vastaavasta riitistä."

Tämä vastaa Schurin kuvausta kohdan avoimuudesta ja myös hänen pyrkimystään etsiä selvyyttä arvoituksellisiin kolmannen persoonan käyttötapoihin muualta kuin alkutekstistä. Schur viittasi tässä midianilaisiin, esitti heitä koskevan olettamuksensa. Ramstedt vaatimalla vaati väitöskirjalta ratkaisua kysymykseen, johon nykyisen käsityksen mukaan ei ehkä ikinä löydy ratkaisua, mikä on verrattain kova laatuvaatimus väitöskirjalle, varsinkin kun tämä vaatimus oli tärkeä osa aiotua perustelua väitöskirjan hylkäämiselle.

Puukon "jokseenkin selvä" kanta oli saanut ilmauksensa vuoden 1933 Vanhan testamentin käännöksessä, jonka asiantuntijana Puukko toimi, ja täsmennettynä sen löytää Puukon *Vanhan testamentin selitysteoksesta* vuodelta 1952. Näiden pohjalta on mahdollista rekonstruoida erikantaisuus. Puukon tukemassa käännöksessä yksi epämääräinen "hän" tunnistettiin Moosekseksi: "Silloin Sippora otti terävän kiven ja leikkasi pois poikansa esinahan, kosketti sillä Moosesta alhaalta ja sanoi: 'Sinä olet minun veriylläni.'" Tämä oli uusi tulkinta verrattuna vuoden 1776 käännökseen: "Niin Zippora otti kiven, ja ympärileikkasi poikansa esinahan, ja rupesti hänen jalkoihinsa, ja sanoi: sinä olet minulle veriyllä." Ja samalla tavoin vastoin Puukon tulkintaa oli käännetty jo 1642: "Nijn Zipora otti kiwen ja ymbärinsleicais poikans esinahan ja rupeis hänen jalcoins ja sanoi: sinä olet minulle weryllkä."

Puukko selitti: "Tässä Jahve on kuvattu yödemonin kaltaiseksi, joka kävi Mooseksen kimppuun tahtoen tappaa hänet. Syynä ehkä oli se, että Mooses oli ympärileikkaamaton, mutta Mooseksen vaimo vältti vaaran leikkaamalla pois poikansa esinahan ja koskettamalla sillä Moosesta alhaalta. Tällä veritaialla ikäänkuin siirrettiin ympärileikkaus Moosekseen. Kertomus tahtonee huomauttaa, että Mooses olisi pitänyt ympärileikata ennen hääyötä – siihen viittaa outo nimitys 'veriyllä' –, mutta laimin-

lyönti nyt korvattiin tällä vertauskuvallisella tavalla...” Ympärileikkauksen alkuperästä Puukko kirjoitti, että ”luultavimmin sen alkuperä on uskonnollista laatua” ja että profeetat, jotka ”muutoinkaan eivät panneet erikoista merkitystä ulkonaisiin kultillisiin menoihin, vaativat lihassa tapahtuvan ympärileikkauksen asemesta sydämen ympärileikkausta”.

Tämän perusteella saa näkyviin, että Schur oli Puukon kannan kanssa eri linjoilla viidessä mielessä. Ensinnäkään – kuten todettiin – Vanhan testamentin pohjalta ei voinut Schurin mukaan ratkaista sitä, oliko Mooses se, jota kosketeltiin, vai joku muu kysymykseen tulevista. Toisekseen, demonin uhkaus ei koskenut Moosesta, vaan hänen jälkeläistään. Kolmanneksi, hääyön ei ollut mahdollista kuulua kuvaan. Neljänneksi, vertauskuvallinen Mooseksen tai muunkaan koskettelu ei voinut tynnyttää demonia, vaan demoni vaati ”veronsa”, konkreettisen palasen. Eikä, viidenneksi, tapa ollut syntyjään Puukon olettama ”uskonnollinen”, vaan maaginen.

Kohdista ensimmäinen koski tosiasiaa, jonka Schur totesi ja jota toteamusta hän täydensi huomiollaan, että Talmudin oppineetkaan eivät olleet päässeet asiasta yksimielisyyteen. Puukko taas oli täydentänyt alkutekstin epämääräisyyden muihin protestanttisiin teologeihin nojautuen. Toinen ja kolmas kohta olivat erityisen tärkeitä Puukon näkemyksestä poikkeavan juutalaisen tradition kannalta ja sama koski Schurin tulkitsemana neljättä. Ainoastaan viides kohta sovelsi kulttuuriantropologiaa, Karstenin tutkimuksia magiasta, mutta muitakin alan tutkimuksia, joiden tekijöistä todettakoon, että he eivät kuuluneet Westermarckin kouluun.

Toisaalta Schurin esityksestä löytää myös kohdan, jonka kanssa Puukon selitys oli yhdenmukainen. Schur huomautti, että profeetat sanan korkeammassa merkityksessä asettivat fyysisen ympärileikkauksen tilalle ”sydämen ympärileikkauksen, so. moraalinen”, mikä voi nähdä muodostuneen myös Schurin henkilökohtaiseksi kannaksi tutkimaansa aiheeseen.

Puukko ja häntä seuraten Ramstedt yhtäältä ja toisaalta Schur täydensivät alkutekstin epämääräisyyttä omilla tavoillaan, tarkemmin kat-

soen taustayhteisöjensä kanssa yhteensopivasti. Puukko mainitsi Exodus-kohdan tulkinnan Schurille ”ensiluokkaisesti tärkeimmäksi”. Schurin kirjan Ramstedtille kuuluneessa kappaleessa Puukon nimi esiintyi vain kerran kaksine alleviivauksineen, kohdassa, jossa Schur keskustellessaan Hugo Gressmannin näkemyksestä kiisti, että ”yö, jona Mooses ympärileikattiin, olisi ollut hänen hääyönsä”. Puukko lähti siitä, että Mooses olisi pitänyt ympärileikata ennen hääyötä. Ilmaus ”ennen” varmasti otti huomioon parantumiseen tarvittavan ajan. Olennaisinta oli kuitenkin se, että Puukko liitti ympärileikkauksen hääseremoniaan, kun sen juutalaisessa traditiossa piti tapahtua kahdeksantena päivänä pienokaisen syntymän jälkeen. Liittäessään ympärileikkauksen hääyön asemesta vastasyntyntä uhkaavaan yön demoniin ja kuvittaessaan asiaa jopa omilla havainnoillaan Liettuasta Schur siis selvitti kysymystä juutalaisen tradition kannalta. Tähän olisi voinut asennoitua siten, että Schurin esitys on etnologista kuvailua, kuten Schur asian itse käsitti, mutta sellaista Puukko ei hyväksynyt, ei ainakaan Schurin esittämässä muodossa.

Ramstedt närkästyi Schurin liittymisestä juutalaisiin oppineisiin ja hänen ”julkeasta” kielenkäytöstään, Puukko siitä, että Schur kuvaili hänen kannastaan poikkeavia juutalaisia näkemyksiä ja vieläpä näytti tiettyyn rajaan saakka pitävän niitä hänen asiasta muodostamia näkemyksiään oikeampina. Ydinkohdan Puukko ja Ramstedt peittivät välttämällä yksityiskohtia ja esittäen kantansa tarkemmin määrittelemättömänä itsestäänselvytenä. Schuria vastaan voidaan tietysti sanoa, että hän ei pitäytynyt alkutekstiin, mutta ei siihen pitäytynyt Puukkokaan. Kohdan merkityksen Schurin kannalta voi tiivistää hänen käyttämänsä sanoin: ”Ja samoin kuin Exodus 4: 24–26:ssa on asianlaita myös Talmudissa ja nykypäivän juutalaisuudessa.”

Suoraan Puukolta on sekin Ramstedtin vain vähän höystämä väite, että ”enemmän kuin puolet sen [väitöskirjan] sisällöstä näyttää minusta mielivaltaiselta ja huonolla arvostelukyvyllä kokoon kyhätyltä”. Puukon ja Ramstedtin väite tuosta ”enemmän kuin puolesta” asiaan kuulumattomasta ei vastaa juutalaisuuden nykytut-

kimuksen käsitystä, jossa kerrataan kohta kohdalta lähes kaikkia samoja kysymysryhmiä kuin aiotussa väitöskirjassa. Schur joutui myös selittelemään, ettei hän ole babylonialaisen numerologian ja lukumystiikan kannattaja, jollaiseksi Puukko ja Ramstedt häntä arvelivat, vaan selaista esiintyi hänen lähteissään.

Väittelyn jatko tiedekunnassa

Kustoksen yllättävästä lausunnosta tuli käytännössä myöhästynyt ylimääräinen vastaväitös. Tiedekunnan kokoontuessa päättämään asiaa syntyi erikoinen tilanne. Kustos ja niin ikään vasta samassa kokouksessa kirjallisen lausuntonsa esittänyt, jälleen vain suomea käyttänyt Albert Hämäläinen vaativat väitöskirjan hylkäämistä, kun taas vastaväittäjä Karsten esitti sen hyväksymistä, vieläpä työtä jyrkästi puolustaen. Hämäläisen lausunto oli kustoksen madonluvuista poiketen itsenäinen, mutta sitäkin koskeesta kiireestä huolimatta Hämäläinen oli jopa laatinut pitkän luettelon väitöskirjaan sisältyvistä painovirheistä, muun muassa kiinnittäen huomiota 22 loppupisteen puuttumiseen viitteistä ja kahteen pilkkuvirheeseen. Hänen saksan kielen oikeinkirjoituksen ohjaamisensa oli tosin osittain virheellistä.

Tiedekunta noudatti yliopiston kirjattuja sääntöjä antaessaan Schurille tilaisuuden vastata kriitikoilleen. Hämäläisen lausunto ilmaisi lähinnä erilaisia toivomuksia yleisen etnologian suuntaan, etenkin suomalais-ugrilaisiin asioihin, vastoin Schurin itselleen asettamaa aiheen rajausta juutalaisiin lähteisiin. Kustoksen lausunnon kanssa yhdenmukaisesti Hämäläinen ihmetteli sitä, ettei Schur ollut selvittänyt irti leikatun esinahan kohdetta, johon se ”heitettiin”. Selityksestä ilmaisulle ”veriylkä” hänellä oli oma ehdotuksensa. Hän esitti ympärileikkauksesta näin:

Varsinkin silloin, kuin se esiintyy joukkoypärileikkauksena, se näyttäisi olevan vahvasti syndiasminen: yhteyttä synnyttävä meno, joka itämaisessa heimoyhteiskunnassa sai vahvan sijan yksilöitä toisiinsa ja yksilöä yhteisöön liittävästä taianomaisena toimituksena, samaan tapaan kuin monet veren välityksellä luodut liitot, esim. slaavien pobratistvo. Suomensukuisten kansojen tavoista siihen voisi verrata esim. lapsen husten leikkaamisen kautta syntynyttä

liittoa (vrt. allekirjoittaneen teosta ”Ihmisruumiin substanssi suom.-ugrialaisten kansojen taikuudessa,” [...]). Silloin saisi ympärileikkauksen ”Brautigam des Blutes” [veriylkä] myös vaivattoman selityksen.

Hypoteesin saattoi nähdä kilpailijaksi Schurin Karsteniin nojautuen esittämälle magiakäsitykselle, jonka Hämäläinen katsoi olevan ”vähän sanova ja pintapuolinen”. Jostakin syystä Hämäläinen ei lähemmin kertonut, mikä tuo ilmauksen ”veriylkä” vaivaton selitys oikein olisi.

Yliopiston nykyinen työryhmä on pannut suuren painon Hämäläisen lausunnolle, selittäen hänet muun muassa päteväksi arvioimaan Schurin väitöskirjaa, mitä juridisesti tietysti tiedekunnan kaikki professorit olivat. Työryhmä selittää aluksi, että se ei tule arvioimaan ”sisällöllisesti Schurin väitöskirjan tieteellisiä ansioita, puutteita tai tasoa”, mutta sitten se kuitenkin kirjoittaa, että Hämäläisen lausunto ”sisältää perusteltua kritiikkiä, mm. sen, että Schur ei ollut ollenkaan käyttänyt ympärileikkauksen etnologisen teorian klassista päätteosta, Heinrich Schurtzin *Altersklassen und Männerbunde. Eine Darstellung der Grundformen der Gesellschaft* (1902), vaan tyytynyt erääseen toiseen Schurtzin yleisluonteiseen teokseen ja lisäksi viitannut vain Karstenin, Landtmanin ja Westermarckin aihetta koskeviin lyhyisiin kannanottoihin”.

Lääkäri Heinrich Ploss oli jo vuoden 1885 kirjassaan kiinnittänyt huomiota siihen, että poikien esinahka on usein tiukka ja alkaa liikkuu terskan päältä vasta murrosiässä, mistä hän päätteli ympärileikkauksen tarkoituksiksi sukupuolielämän helpottamisen ja hygieniset syyt. Schurtz kirjoitti vuonna 1902 yhdenmukaisesti Plossin näkemysten kanssa, että poikien ympärileikkauksen ”päämäärä on kaikista syvällisistä hypoteeseista riippumatta kuitenkin vain yksi, seksuaalisen kanssakäymisen helpottaminen ja vaikuttaminen hygienisesti kaikin puolin myönteisesti”. Ympärileikkaus noudatti eri muodoissaan alkuperäistä päämäärää ja oli ”vasta vähitellen tullut siellä täällä, kuten juutalaisilla, toissijaisten perusteiden tukemaksi ja pojan elämän ensimmäisiin päiviin siirretyksi”.

Schur ei hyväksynyt sen enempää Plossin kuin Schurtzin näkemystä yhdestä perusmotii-

vista ympärileikkaukselle ja katsoi puberteettiin liittyvät teorit juutalaiseen aineistoonsa sopimattomiksi. Väitöskirjassaan Schur kuvaili Schurtzin käsittävän ympärileikkauksen päämotiivin lisäksi miehisen rohkeuden kokeeksi ja kuoleman palvontaan liittyväksi poikien vihkimykseksi, siihen kuuluvine uudestisyntymisen ja uuden nimenannon motiiveineen, myös maagisine. Nämä olivat jo Schurin käyttämässä Schurtzin kirjassa vuodelta 1900.

Schurtz ei myöhemmässä kirjassaan pitänyt tiukasti kiinni ”yhden päämäärän” teoriastaan, totesi, että Australian aboriginaalien suorittamat erikoisen pitkälle menevät miesten sukuelinten silpomiset ”tähdännevät siitoskyvyn vähentämiseen ja heimon toivomusten vastaisen kasvun estämiseen”. Tällä ei ollut yhteyttä Schurin tutkimusaiheen kanssa. Schurtz itse asiassa laajensi sesitystään teoriaksi miesten ratkaisevasta kulttuurisesta vaikutuksesta, alkukantaisten heimojen ”miesten taloista”, miehisistä salaseuroista ja valaliitoista, mutta niin suuren vaikutusvallan kuin hänen teoriotintinsa saikin ensimmäisen maailmansodan aikana ja 1930-luvun Saksassa, juutalaisten ympärileikkauksen kanssa sillä ei ollut tekemistä, ei varsinkaan sellaisessa merkityksessä, että vuoden 1902 kirjan huomiotta jättäminen olisi tarjonnut esimerkiksi kelpaavaa ”perusteltua kritiikkiä” väitöskirjan hylkäämiseksi.

Karstenkin vastasi myöhemmässä kokouksessa tilaisuuden tullen kirjallisesti Ramstedtin ja Hämäläisen lausuntoihin, muuttuen vastaaväittäjästä Schurin puolustajaksi. Samoin kuin väitöstilaisuudessa Hämäläinen oli ilmaissut lausunnossaan tyytymättömyytensä siihen, että Schur oli uskaltanut arvostelemaan arvostetuja tutkijoita, sellaisia kuin Hugo Gressmannia, jonka mukaan siis Sippora oli ympärileikannut Mooseksen.

Karsten joutui selittämään jokaisella tutkijalla olevan oikeus asialliseen arvosteluun. Lisäksi Schur oli Karstenin mukaan tässä erityisessä asiassa aivan oikeassa. Karsten kertoi tiedustelleensa Puukolta, mitä tämä oli tarkoittanut Ramstedtin mainitsemassa yksityisessä keskustelussa viittauksella Delitzschiin ja Dillmanniin

ja saanut sen selvennyksen, että kysymys oli varsinaisesti Dillmannin uudelleen julkaistusta kommentaarista Exodukseen ja siinä kohtaan 4: 24–26. Teokseen perehdyttyään Karsten kirjoitti vastineessaan:

Oikeaoppiset teologit ovat selittäneet kohdan siten, että Jahve oikeudenmukaisuudessaan halusi rankaista Moosesta, koska tämä oli laiminlyönyt suorittaa pienelle pojalleen sen toimituksen, joka muodosti ulkoisen olennaisen merkin hänen ja Israelin liitosta, nimittäin ympärileikkauksen, jonka laiminlyönnin Sippora kiireesti pyrki korjaamaan. Tämä aikana jolloin, kuten Schur osoittaa, ei ollut olemassa sen enempää Jahvea myöhemmin yleisesti esiintyvässä merkityksessä, hänen ja Israelin liittoa, kuin myöskään ympärileikkausta uskonnon pyhittämänä käytäntönä! [...] Itse ympärileikkauksprobleemia sellaisenaan israelilaisten keskuudessa Dillmann ei kosketa lainkaan, ja tätä ongelmaa ei ylipäänsä ole kukaan teologi tai uskonnonhistorioitsija ratkaissut tähän päivään mennessä. Vasta maist. Schur on esittänyt tästä ensimmäisen todennäköisen teorian...

Karsten oli tehnyt Puukon tarkoittamasta teoksesta omat johtopäätöksensä. Hän asettui tältä perustalta Schurin tueksi koko arvovallallaan. Hän katsoi Schurin tutkimuksen puheena olevasta Exoduksen kohdasta esikuvalliseksi varovaisine ja kriittisine arvioiteineen eri tulkintamahdollisuuksista, tiukasti objektiiviseksi, suositteli sen ja erityisesti kohtaa käsittelevien sivujen 53–64 lukemista jokaiselle, joka halusi muodostaa käsityksen Schurin tieteellisestä metodista. Samaa metodia Schur käytti hänen mukaansa muuallakin.

Sen Karsten kuitenkin myönsi lopuksi mahdolliseksi, että jos väitöskirja hylättäisiin, se voisi tapahtua vain ”tiettyjen muodollisten puutteiden perusteella, tarkemmin sanoen siihen sisältyvien varsin lukuisien pienten painovirheidensä sekä tiettyjen kielellisten outouksien perusteella”.

Hylkäämisen perusteet

Keskustelu päättyi ratkaisemattomaan. Kustoksen teologiasta painoa etsinyt kanta ja Hämäläisen tapa nostaa esiin omia töitään eivät riittäneet vastaväittäjän uutta sisältävän ja merkittävän pitämisen väitöskirjan hylkäämiseen. Kirjasta jäi sisältöä koskevan erimielisen, tuloksettoman väittelyn jälkeen harkittavaksi kielenkäyttö ja tyyli.

Tiedekunta päätyi pyytämään Karstenin avoimeksi jättämän tien mukaisesti lausunnot kahdelta saksan lehtorilta, Gustav Schmidtiltä ja Heinrich Schlückingiltä. Voi sanoa, että tässä meneteltiin puolueettomasti. Schmidt tiedettiin Ramstedtin läheiseksi työtoveriksi ja Ramstedt oli häneen jo viitannutkin hylkäysvaatimuksensa tueksi, mutta toisaalta taas Karsten oli omassa lausunnossaan vedonnut siihen, että Schlücking oli puolustanut Schurin kieltä, itse asiassa sanonut, kuten Muir on todennut, että jos Schurin väitöskirja hylätään kielen perusteella, niin moni aiemmin saksaksi kirjoitettu väitöskirja olisi pitänyt hylätä samalla tavoin.

Schmidt laati massiivisen lausunnon, joka loppukaneeteissaan heijasteli ja jyrkensi Ramstedtin mielipiteitä Schurin ala-arvoisesta kirjoittamisesta tyylistä. Schlücking taas viittasi kiireisiinsä ja yhtyi muutamalla lauseella Schmidtin kannanottoon. Kun tiedekunta hylkäsi Schurin väitöskirjan, se saattoi nojautua näihin lausuntoihin tarvitsematta ottaa kantaa sisällöllisiin väittäelyä herättäneisiin kysymyksiin.

Ei voi yhtyä siihen, että ”tendenssimäisiä”, siis ilmeisesti antisemitistisiä asenteita esiintyi ainoastaan Gustav Schmidtin lausunnossa. Schmidhän vain toisti ja väritti sitä, mihin hänen työkumppaninsa, indogermaanisen kielentutkimuksen tenteistä vastaava Ramstedt oli päätenyt. Schmidtin mahdollisesta suuntautumisesta on vaikea sanoa mitään, kun tutkimusta ei ole. Tuskin riittää työryhmän mainitsema kansallinen alkuperä, kun otetaan huomioon, että Schmidt oli vaikuttanut Suomessa vuosisadan alusta asti ja kääntänyt saksaksi esimerkiksi Aleksis Kiveä, Juhani Ahoa ja Maria Jotunia – tosin Schmidt saksansi myöhemmin myös Väinö Auerin ja Eino Jutikkalan vuonna 1941 Valtion tiedoituslaitoksessa kirjoittaman ja Saksassa julkaistun teoksen (*Finnlands Lebensraum*) Itä-Karjalan kuulumisesta Suomeen.²

Päteviksi katsotut kielentarkistajat eivät silloin sen enempää kuin nytkään antaneet lausuntoja pelkästä oikeakielisyydestä, vaan myös siitä, mikä soveltui akateemiseen tyyliin. Schurin saksan ymmärrettävyyttä ei edes Schmidt kiistänyt. Varsinaisia merkitystä hämärtäviä virheitä

hän ilmoitti lausuntonsa laveudesta huolimatta löytäneensä vain kaksi. Sitä paitsi Schmidt sen enempää kuin Schlückingkään ei tunnistanut Schurin kielessä ”juutalaissaksaksi” nimitetyn jiddishin vaikutusta, päin vastoin kuin työryhmä väittää.³ Schmidt arveli ruotsin kielen kuuluttavan Schurin saksan kielessä, mikä on aivan eri asia.

Työryhmä esittelee tilastoja väitöskirjojen lupalausunnoista usean vuoden ajalta ja päätelee niistä, että arvostelutavan kiristyminen olisi johtanut Schurin työn hylkäämiseen. Jotta sellainen olisi merkityksellistä tarvittaisiin mitta-asteikko ja jonkinlainen – pudotuksen mahdollistava – yksimielisyys teoksen sijoittumisesta sille. Sellaista ei syntynyt Schurin tapauksessa ennen kielentarkastusta. Väitöskirja hylättiin juuri niillä muodollisilla kieliperusteilla, joita Karsten piti ainoana mahdollisina ja jotka sittemmin Ramstedt merkitsi tosiasiasa käytetyiksi. Tiedekunta menetteli sääntöjen ja tapojen mukaisesti. Tapoja eivät noudattaneet kaikki asian käsittelyyn osalliset piiloleikkeineen ja asenteineen väittelijää kohtaan.

Toisin kuin työryhmä olettaa, Westermarckin koulukunta ei vielä vuonna 1937 ollut voimaton, vaikka siihen kohdistui kova suomalaiskansallinen painostus. Se kuului maan liberaalin ajattelun jatkuvuuden tärkeisiin tukiin. Vasta jatkosodan aikana muotoiltu suunnitelma erityisestä valtiotieteellisestä tiedekunnasta ja sille sen toteutuessa omaksutut yhdysvaltalaiset tutkimusmallit johtivat globaalisti suuntautuneen westermarckilaisuuden tappioon Suomessa.

Schurin väitöskirjaa ei hylätty katsomalla se – vieläpä yksimielisesti – tieteelliseltä laadultaan ala-arvoiseksi. Ramstedtin lopullisesta kustoksen lausunnosta ylipyyhitty johtopäätös Schurista henkisesti vajaamittaisena on ajan poliittisessa ilmapiirissä mahdollista nähdä juutalaisvastaisesti motivoitukseksi, mutta perustavinta oli se, että Ramstedt näki väitöskirjassa kohtia, joita hän piti pilkantekona. Kohdat olivat sellaisia, että arvion ”mauttomuuksista” ja ”journalistiikasta” olisi voinut esittää kuka hyvänsä, myös juutalaisoppinut.

Väitöskirjan loppukäsittely 29. toukokuuta

1937 koostui siitä, että luettiin kielentarkistajien lausunnot. Tämän jälkeen yleisen historian professori Herman Gummerus esitti äänestyslauseuntonaan, että hän olisi ollut valmis hyväksymään väitöskirjan, koska virallinen vastaväittäjä oli sillä kannalla ja koska hän omankin käsityksensä mukaan sen sisältö

osoittaa, että tekijä tuntee aiheensa täysin ja on pystynyt esittämään painavia perusteita väittämilleen. Huomautuksia voidaan tosin tehdä kirjoittajan hieman välipitämättömästä (”nonchalant”) tavasta käsitellä aihetta, mutta nämä huomautukset eivät kuitenkaan ole riittävän raskauttavia perustellakseen väitöskirjan hylkäämisen tieteellisessä mielessä. Kun akateemiselle väitöskirjalle kuitenkin on asetettava vaatimus kielellisesti tyydyttävästä muodosta ja kun professori Schmidt ja tohtori Schlücking asiantuntijoina ovat antaneet erityisen epäsuotuisan lausunnon saksan kielen käytöstä maisterin Schurin väitöskirjassa, joudun ikäväkseni liittymään niihin, jotka äänestävät sen hylkäämisen puolesta, valittaen sitä, että tekijä ei ole riittävästi huolehtinut suurta oppineisuutta osoittavan tutkimuksensa kirjallisesta hahmotuksesta.

Viimeisen puheenvuoron käytti Ramstedt. Siinä hän ei enää toistanut Puukolta saamiaan huomautuksia eikä tarttunut Hämäläisen kritiikkeihin, ylipäänsä mihinkään tieteellisiksi katsottaviin virheellisyyksiin, paikkansapitämättömiin väitteisiin, teorioihin tai muuhun sellaiseen. Karstenin ja Schurin esittämiin laajoihin puolustuksiin väitöskirjalle hän ei vastannut lainkaan. Hän pitäytyi siihen, mikä häntä oli alkujaan suuttanut hänen lukiessaan Schurin kirjaa: ”Minusta on epämiellyttävää, että näin arkaluontoista aihetta kuin maist. Schurin käsitellään niin kevytmielisesti, niin monin sopimattomien sanakääntein, niin journalistisella tyyllillä ja niin vähäisellä huomiolla tieteellisiä metodeja ja tieteellistä vakavuutta kohtaan.”

Schlückingin, Schmidtin, Gummeruksen ja Ramstedtin lausuntojen jälkeen ja niiden perusteella tiedekunta vihdoinkin pääsi päätökseen ja niissä esitetyn mukaisesti hylkäsi väitöskirjan. Muut äänet vaikenivat. Kokoukseen eivät osallistuneet sairaaksi ilmoittautunut Saarisalo eikä tutkimusmatkalle Etelä-Amerikkaan lähteneen Karstenin viransijainen Gunnar Landtman. Viimeksi mainittu ei ilmoittanut poissaolon syytä. Ilmeisesti hän arvioi kielentarkistuksen ratkaisevan tilanteen eikä halunnut olla mukana sel-

laisessa päätöksessä. Sen sijaan aluksi Schurin puolelle asettunut Yrjö Hirn – maun asiantuntija – oli päättämässä hylkäyksestä.

Schurin sellaiset perusväittämät kuin ympärileikkauksen näkeminen lainaksi muilta kansoilta, ei merkiksi Israelin ja Jumalan liitosta, samoin kuin tavan perustelujen osoittaminen maagisista ja demonistisista uskomuksista juontaviksi, perustaltaan siis muuhun kuin puhtaaseen juutalaiseen uskontoon kuuluviksi, samoin kuin profetoihin sitoutuminen vastakohtana eksiilin jälkeiselle juutalaisuudelle olivat ilmeisessä ja avoimessa ristiriidassa myös juutalaisen seurakunnan kanssa. Selittääkö tämä sitä, että Schur ei halunnut haudalleen uskonnollisia tunnuksia, kuten Muir toteaa, jääköön avoimeksi.

Schur katsoi, että osa hänen tutkimuksestaan vahvisti Rafael Karstenin teorian ympärileikkauksen perusmotiivista ”maagisena tai uskonnollisena”. Ensin mainitun edelleen hallitessa nämä kaksi olisivat sitten sulautuneet yhteen. Schurin oma tutkimus, sellaisena kuin hän sen näki, osoitti kuitenkin ”tavan puhtaasti demonistisen luonteen”. Olisiko Schur henkilökohtaisesti kannattanut maagisesti perusteltua demonologista tapaa? Ei varmasti. Hänen väitöskirjansa oli todellisuudessa kritiikki sellaista käytäntöä vastaan. Tässä hän on tullut väärin ymmärretyksi eikä tiedekunnan keskustelu tavoittanut ensinkään hänen sanomaansa. Työn kriittisen luonteen käsittäminen selittää Schurin ivalliset äänenpainot. Schur ei asettunut pelkästään ortodoksijuutalaisia vastaan. Liberaalit juutalaisetkin hyväksyivät ympärileikkauksen, vaikka pitivät sapattia vähäpätöisenä. Schur yleisti:

Ympärileikkaus ei ole ennen eikä myöhemmin pystynyt irtautumaan demonis-maagisesta motiivistaan, vaikka sen noudattajat eivät ole tietoisia siitä sellaisena kuin se esiintyy modernin maailman monilla kulttuurikansoilla niiden lukemattomissa uskonnollisissa, kulttuurisissa, rituaalisissa samoin kuin yhteiskunnallisissa tavoissa ja käytännöissä.

Huomion kiinnittäminen yksittäisiin ilmauksiin oli helppo tapa saada myös sellaiset tiedekunnan jäsenet kääntymään Schuria vastaan, jotka eivät muuten olisi sitä tehneet. Jos hylkäysesitys olisi avoimesti motivoitu juutalai-

sen tradition torjunnalla, tähän olisi tartuttu ja tiedekunnassa olisi syntynyt vastustusta. Nyt yhteentörmäys piiloutui Puukon–Ramstedtin kantaan – sanoihin ”jokseenkin selvä”. Ehkä traagisinta asiassa on kuitenkin se, että kukaan ei oivaltanut, ei ainakaan lausunut julki, Schurin juutalaisen tradition sisältä lähtenyt kritiikkiä ympärileikkausta vastaan.

Tärkeinä päätoimijoina Ramstedtin arvioinnin yhteydessä on pidettävä kahta Simo Muirin toteamaa seikkaa. Ramstedt oli kutsuttu Preussin tiedeakatemiaan kirjeenvaihtajajäseneksi vuonna 1936, millaisia kutsuja ei tuohon aikaan tehty ilman poliittisia perusteluja. Hänelle oli siis uskottu Kolmannen valtakunnan poliittinen luottamus. Eikä hän sitä myöhemminkään pettänyt, vaikka sivuutettaisiin tapaus Schur. Häntä pidettiin sillä suunnalla toivottavana luennoitsijana, ja vuonna 1941 hän puolestaan suositteli Suomalaisen Tiedeakatemiaan jäseneksi ”arjalaisen” kulttuuri- ja kielitieteen professoria, ”tieteellisen” natsijärjestö Ahnenerben presidenttiä Walther Wüstiä. Mikään ei viittaa siihen, että Ramstedt todellisuudessa olisi nähnyt Schurin toisin kuin näiden etappien avulla määrittyvän linjan kautta. Huomion kiinnittäminen Schurin ”kevytmielisiin”, ”sopimattomiin sanakäänteisiin” oli hänen kannaltaan tarkoituksenmukaista. Väitöskirjan hylkääminen keinolla tai toisella palveli Ramstedtia henkilökohtaisesti, säilytti hänen arvostamansa kansainvälisen yhteyden. Ratkaisijan roolin sai kielentarkistus, mutta asiaan vaikuttaneeksi on nähtävä myös yhteydet Saksaan, sen vaikutusvaltaisiin instituutioihin, ja mukautuminen yhteydenpidon edellyttämiin tapoihin.

Finaali

Jälkikäteistä tukea Helsingin yliopiston päätökselle ei anna myöskään myöhempi Åbo Akademian päätös, kun Schur tarjosi sinne kirjan sa korjattua ja laajennettua laitosta. Jälleen sen tukena oli Westermarckin oppilas, Rolf Lagerborg. Painatuslupaa puolsi innokkaasti laajalla lausunnolla Helsingin päätökseen osallistumaton westermarckilainen professori Gunnar Landtman, mutta Aapeli Saariso, joka ilmoitti

lausunnossaan, ettei kajoa kirjan ”sosiologiseen” sisältöön, ei ollut vielä aivan tyytyväinen transkription muutoksiin ja saksan kieleen. Helsingin yliopiston nykytöryhmä toteaaakin, että Schurin aiottu väitöskirja sai 11. maaliskuuta 1938 painatuslupavaiheessa murskaavan kritiikin Åbo Akademian teologilta, eksegetiikan professori Rafael Gyllenbergiltä, jonka mielestä tätä ”ns. väitöskirjaa ei ylipäänsä voi nimittää tieteeksi”. Sellaisen tuomion jälkeen väittely ei tullut kysymykseen.

Gyllenberg oli lähes kymmenen vuoden ajan, vuoteen 1942 saakka, Saksan Sondershausenissa toimivan Luther-Akatemian Suomen yhdyshenkilö. Akatemia sai rahoituksensa kansallissosialistiselta Saksalta ja toimi Gestapon valvonnassa. Akatemia suuntautui Pohjoismaihin ja maksoi papiston ja teologien matkat sen vuotuisiin kurssitilaisuuksiin, sillä kirkko nähtiin tärkeäksi mielipidevaikuttajaksi näissä maissa. Saksassa juutalaiset oli erotettu viroista pian Hitlerin noustua valtaan ja juutalaisilta kiellettiin myös väitöskirjojen esittäminen yliopistoissa vain viikko Schurin Helsingissä pidetyn väitöstilaisuuden jälkeen, mihin Simo Muir on myös kiinnittänyt huomiota. Jos Gyllenberg olisi hyväksynyt juutalaisen tekijän väitöskirjan juutalaisista tavoista, hänellä ei enää olisi ollut menemistä Saksaan.

Toisin kävi, yhteys jatkui. Schur ei äänestyksen 5–4 jälkeen saanut Åbo Akademissa painatuslupaa. Asian lähempään selvittelyyn ei tässä voi mennä. Näytteeksi tiivistä Saksan-yhteydestä voi kuitenkin todeta, että Rafael Gyllenberg kirjoitti 15. tammikuuta 1941 Lennart Pinomalle: ”Hyvä Veli. Kiitos kirjeestä. Koetan katsoa, että asiat toimitetaan. ...voinen sinulle sanoa, ettei sinulla liene toiveita saada esitelmöidä Sondershausenissa vielä ensi kesänä. Puukko haluaa mielellään lähteä ja Lehtonen on myös puhujalistalla. Jos Virkkusen suunnittelema Helsingin pappien yhteismatkasta tulee tosi, niin joku niistäkin joutuu esittämään jotain. [...] Mutta sinut kyllä varamiehenä otettu huomioon.”²⁴

Sondershausenin-matkallaan vuonna 1942 ”luottomies”²⁵ Gyllenbergiä ihmetytti, että Lut-

her-Akatemian johtaja oli äärimmäisen haluton päästämään häntä liikkumaan vapaasti yksinään. Sinä vuonna alkoivat juutalaisten joukkokuljetukset keskitysleireihin.

Viitteet

1 Simo Muir on löytänyt tämän asiakirjan ja käsitellyt sitä arvokkaassa artikkelissaan "Israel-Jakob Schurin väitöskirjan hylkääminen Helsingin yliopistossa 1937. Antisemitismia, kielikiistaa ja henkilöintriigejä", *Historialinen aikakauskirja* 4/2007, s. 463–483. En nimittäisi sitä kuitenkaan "lausunnoksi". Se on muistilista asiakysymyksistä, joihin Ramstedtin tulisi tarttua. Siihen on lisätty sanat "Professori Puukon", nimi alleviivattuna.

2 Tieto Gustav Schmidistä kirjan saksantajana on perusteltu P. ja A. Alhosen elämäkerrassa Väinö Auerista, *Vaakavarren ratsastaja* (2006), jonka mukaan kirja ei levinnyt Suomeen, koska "Eino Jutikkala oli pyytänyt sensuurin kieltämään teoksen myynnin". Jutikkalan 99-vuotispäivän haastattelussa *Deutsch-finnische Rundschau* 127, 2005, väitetään hänen ilmaisseen: "Silloisten saksalaisten vallanpitäjien miellyttämiseksi oikein hän on syventynyt päiväkausiksi natsistiseen käsitemaailmaan. Sillä tavoin 'elintila' tuli otsikkosanaksi."

3 Työryhmä selosti: "Molemmat asiantuntijat ovat yksimielisiä siitä, että kieliassu on runsaasti virheitä, että Schurin saksassa (erityisesti sanajärjestyksessä) on hänen äidinkiellensä jiddishin vaikutteita." Kielentarkastajat eivät sanoneet mitään jiddishin vaikutteista, jollei oteta huomioon Schmidin huomautusta, että "mistäköhän lähteistä tekijä on saksansa ammentanut". Jiddishin nimesi lähteeksi vasta Simo Muir.

4 Lainattu Olli Ainolan ja Boris Salomonin 27.9.1999 esitetyn Mot-ohjelman "Isä, poika ja paha henki, I. Suomen kirkkoisät Hitlerin pyhäkoulussa" käsikirjoituksen dokumenttiviitteen 1 mukaisesti, Ylen arkisto. Kysymyksessä on "paljastusohjelma", mutta asiakirjat ovat toki aidot.

5 Ilmausta on käyttänyt hänen poikansa Helge Gyllenberg teoksessaan *Rafael Gyllenberg i 1900-talets brytnings-tider*. Kyrkohistoriska Arkivet vid Åbo Akademi, 35. Åbo 2006, s. 115, 120. Teoksen yksilöivän erittelyn olisi suonut kuuluvan työryhmänkin lukemistoon, vaikka Schuria ei siinä mainita.

Kirjoittaja on Oulun yliopiston yleisen aate- ja oppihistorian professori, joka toimii nykyisin Helsingin yliopiston tutkijakollegiumissa.